

De nya medaljörerna

Vid sitt årsmöte i Veckholm 26 maj 1958 tilldelade Upplands fornminnesförening folkskolläraren fil. kand. CARL J. WAHLSTRÖM, Valö, och kyrkoherden GUSTAF UNESTAM, Uppsala, sin förtjänstmedalj. Här nedan teckna de medaljerade några drag ur sin verksamhet och kulturminnesvårdande gärning.

CARL J. WAHLSTRÖM

Jag är född i Stockholm och mitt första barndomshem låg mittemot Riksmuséets gamla lokaler på Wallingatan. Där var fritt inträde på söndagarna och jag blev en flitig gäst på detta museum. Den »museala» doften har jag alltså insupit alltsedan tidig barndom. Min far hade som hobby att på auktioner inköpa allt mellan kappslädar och byxknappar. Detta resulterade stundom i att han kunde donera värdefulla saker till Nordiska museet och Skansen. På så vis kom även jag i kontakt med dessa institutioner. Jag minns att den skrubbd på husets vind, som vi förfogade över, var full av gamla saker, kistor, stolar och bord. I kistorna fanns gamla böcker, som jag bläddrade och läste i. Barnets upplevelser sätter djupa spår, och det är möjligt att mina upplevelser under barndomen har haft något att göra med de studier av det gamla och forna, som jag som vuxen under många år sysslat med.

När jag år 1922 kom till Valö fann jag att jag hamnat i en synnerligen intressant kulturbygd. Här fanns vackra, antika möbler, magnifika silverbägare, som gått i arv i århundraden, forngravar, skeppssättning, runstenar, smältgropar, raserade hyttor, tjärdalar och rester av nedlagda gruvor. Bland det förnämsta var och är Valö medeltidskyrka. År 1926 undergick denna kyrka en restaurering, som gav den tillbaka många förlorade skönhetsvärden. Samma år studerade jag bl. a. geografi vid Stockholms högskola under docent De Geers ledning, och så kom det sig att jag gav mig i kast med ett valöstudium, som jag alltsedan dess sysslat med.

Mitt första offentliga hembygdsföredrag höll jag i Botarsbo skola år

1938, men inte förrän tio år senare kunde jag tillsammans med några hembygdsvänner bilda Valö-Forsmarks Hembygdsförening.

Föreningen fick en mycket god start och medlemsanslutningen var storartad. Efter tre år var medlemssiffran 239. Föreningen började utan något startkapital, men traktens folk har visat ett strålände intresse och en enastående offervilja. År 1949 inköptes ett rivningsdömt bostadshus från Domänverkets revir i Forsmark. Under sommaren 1950 flyttades denna byggnad och uppsattes i Vigelsboäng, där föreningen fått mark upplåten av hem.äg. Gunnar Eriksson. Detta område har senare genom köp utvidgats, och ytterligare tre byggnader har där uppförts. Den största är en gammal s. k. parstuga, som föreningen 1950 köpte av Valö pastorat, men vars flyttning och uppsättning fått anstå tills i år. Även vid detta arbete har hjälpsamma sockenbor kostnadsfritt erbjudit sina tjänster, och nu står byggnaden färdig. Den innehåller tre rum och är avsedd att användas som hembygdsmuseum. Föreningens samling av museiföremål uppgår till 700 nummer, och i denna samling finns föremål av mycket skiftande storleksordning, från pardroska och kappsläde av 1800-tals modell till pilspets av flinta, som säkerligen är åtskilliga tusen år gammal. Där finns också verktyg av olika slag, dels hela uppsättningar för hantverk såsom laggkärlstillverkning och garvning av hudar, dels enstaka såsom handkvarnar och bröstborrar och en hemgjord symaskin. På denna byggnads gavel finns en gammal vällingklocka uppmonterad, som vid högtidliga tillfällen skall kalla och hälsa menigheten till Hembygdsgården. Denna klocka är en gåva av friherre Gustaf af Ugglas och hans maka i Forsmark. Från Forsmark har också kommit en vacker 1700-talsbod, och en pendang till denna är en gåva av godsäg. Svenson på Vigelsbo. Uppteckningen och beskrivningen av museiföremålen har på ett mycket förnämligt sätt utförts av hr Georg Jonsson, som efterträtt mig på ordförandeposten. Enligt stadgarna finnes en redaktion, som arbetar på en s. k. sockenbok. Här medverkar hembygdsintresserade valöbor. Låt mig nämna författaren Hugo Wahlström, bondeskalden Gunnar Eriksson, bygdemålaren Georg Jonsson, allmogespelmännen Bertil Georgson och Nils Käll och vår outtröttlige stencilskrivare Albert Wahlström. Redaktionen utger två gånger om året tidningen »Bygden», som innehåller sägner och berättelser från gångna tider, men också aktuella händelser. En stor händelse var onekligen, när jag hade nöjet från denna redaktion inrapportera det s. k. Valöfyndet, ett drakhuvud, till landsantikvarien. Då stod sockennamnet Valö i stora bokstäver på tidningarnas löpsedlar. År 1951 tilldelades hembygdsföreningen Disa Gilles diplom

och penningpris. Jag erinrar mig åldermannens ord, då han överlämnade diplommet och pengarna till mig. »Valö-Forsmarks Hembygdsförening har gjort en god insats, och den har till och med skaffat sig en bygdeorkester.» — Denna orkester tillkom för att medverka vid föreningens tillställningar och givetvis också i andra kulturella sammanhang. Den har velat tillvarata ortens musikaliska traditioner och har bland annat framfört bygdekompositioner såsom »Valösången», med text och musik av Gunnar Eriksson. Mitt eget arbete som ordförande har väl mest bestått i att skaffa pengar till bygghuset och verksamheten i övrigt. Det har inte alltid varit så lätt. Det tillhör ju också ordföranden att organisera arbetet på olika intresseområden, så att de många medlemmarna hittar var och en sitt speciella gebit. Och därmed är jag tillbaka till den förut omnämnda sockenboken, som egentligen är en symbol för det gemensamma arbetet, antingen det nu gäller att samla, uppteckna eller bygga. För egen del sysslar jag nu med en kartläggning av denna trakts näringsgeografi från 1400-talet fram till våra dagar, ett arbete, som är ytterligt svårbemästrat men mycket roligt. Det finns alltså många uppgifter för medlemmarna i Valö-Forsmarks Hembygdsförening, och jag tror, att föreningen alltså har en stor uppgift att fylla.

Carl J. Wahlström

GUSTAF UNESTAM

Jag känner mig fortfarande som en bonde. Ända tills samma år jag fyllde 20 år, arbetade jag i jordbruk hemma i Ununge. Därmed fortsatte jag under studietiden till 25-28-års-åldern. Fast jag nu sedan 20 år tillbaka bor i en stad, är jag tacksam för att delvis ha arbetsuppgifter på landet.

Det småbrukarhem, där jag är född och har vuxit upp, hade en gammaldags prägel. En mängd mycket gamla redskap bevarades och begagnades understundom. Något på den tiden så modernt som en slåttermaskin skaffades dock under min barndom och något senare en radsåningsmaskin. I övrigt brukades åkrarna på hävdvunnet sätt. Min far höll på det gamla.

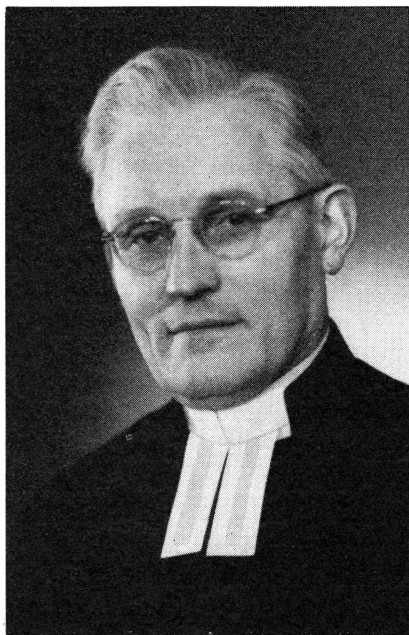
Min mor var mycket skicklig i hemmets skötsel. I min barndom förekommo de arbeten i hemmets värld, som hon sedan sin barndom var van vid. Hon odlade lin och beredde det. Det är intressant att erinra sig varje arbetstempo ända fram till de vackra linnedukarna. Hon kunde kärna smöret och göra en mängd olika sorters ost. Hon kunde baka storbak, gärna två, tre dagar i följd, bereda slakten, där hon tog vara på allt, hon kunde byka nere vid sjöstranden och därvid — någon gång — använda såpa, som hon själv kokat av ben från ett slaktat djur.

Gamla möbler och kläder funnos visserligen kvar i mitt barndomshem men icke i någon större mängd. Orsak: gården var ingen släktgård. Mina morföräldrar hade köpt den på sin ålders höst och flyttat dit från Edsbro. Dessförinnan voro de torpare.

Allmogens liv i helg och söcken hade jag rika tillfällen att iakttaga under min uppväxttid. Vad jag själv ej fick se och uppleva, fick jag veta av mina föräldrar, släktingar och andra personer, som jag umgicks med. Särskilt min mor hade ett mycket gott minne och berättade gärna. Jag erkänner att jag var en intresserad lyssnare.

Då min födelsesocken Ununge och min blivande församling Söderby-Karl voro grannförsamlingar, voro mina kunskaper om livet i Ununge en god hjälp vid utforskandet av livet i Söderby-Karl under äldre tider.

Redan före mitt tillträde till Söderby-Karls pastorat 1929 gjorde jag ett besök på den gamla kyrkplatsen i Karlskyrka. Där fanns då endast en grön kulle; kyrkoruinen var övertäckt av ditkörda jordmassor. Kyrkogården var omgiven av en mycket skröplig mur, som mer än hundra-årig vegetation sprängt sönder. Vidare: redan 1918 hade Söderby-Karls fornminnesförening bildats och samlat en stor mängd gamla saker i f. d.

sockenmagasinet. I denna förening fann jag en god plattform för mina studier i bygdens historia. När så ärkebiskop Nathan Söderblom kom på besök och visiterade i pastoratet 1929, förstod han — med den intuition, som för honom var utmärkande — att här fanns något att göra sockenhistoria av och lät stämman fatta beslut om att jag och tvenne sockenbor skulle låta utarbета en sådan.

Under de tio år, som jag innehade tjänsten i Söderby-Karl, lärde jag känna socknen ganska bra, samtalade med varenda sockenbo icke minst om arbetslivet i forna dagar och strövade omkring i byar, skog och mark. Mina semestrar tillbringade jag i arkiv och vid skrivbordet. När dagen ej räckte, togs natten till hjälp. Mina forskningar vidgades alltmer. Nya, oväntade, högst intressanta fynd gjordes. Det hände någon gång, att jag kände mig som en guldgrävare, som fann guldsand eller rent av guldlimpar. Bland det intressantaste var väl utgrävandet och restaureringen av Karls kyrkoruin, fyndet av offerbrunnen, pilgrimsmärket från Vadstena, stridshammaren m. m. Jag minns, vad min gamle vän Gustaf Lovén då sade: »Jag hade aldrig trott, att jag skulle få uppleva den här dagen.»

Jag flyttade till Uppsala. Där och i Stockholm fortsatte jag med mina studier om Söderby-Karl. Då jag ansåg, att jag fullbordat det uppdrag, som givits mig, hade jag manuskript till en rätt anseelig bok.

Man talar inte om trötthet, då man håller på med ett sådant här arbete. Man uttrycker i stället sin glädje över att få vara med. Det är roligt att företa en utlandsresa och lära känna andra folk. Lika roligt är det att företa resor in i gångna århundraden och träffa människor, som då levde, ta del av deras problem och deras sätt att möta nöd och lust. Man blir god vän med dem. Efter en sådan utfärd förstår man bättre vår egen tid, dess människor och dess problem och kan beskriva dem.

Jag upprepar: för mig har arbetet varit roligt.

Man har varit välvillig och snäll mot mig, och min bok har fått en mängd goda recensioner av fackmän. Talet om att jag utfört »en bragd», tar jag med jämnmod. För allt erkännande tackar jag hjärtligt, alldeles särskilt nu för den utmärkelse, som skall tilldelas mig av Upplands fornminnesförening. Min enkla önskan är den, att jag med min forskning, mina föredrag och min hembygdsbok måtte ha stärkt rospiggarnas, enkannerligen Söderby-Karls-bornas kärlek till hembygden.

Gustaf Unestam